

СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО – ІСТОРІЯ, ДОСВІД, СЬОГОДЕННЯ.

«Бажання заробляти – це хороший стимул. Але бажання зробити інших людей щасливими – це супер-стимул. Я закликаю вас спробувати це бажання на смак. Я спробував і вирішив, що це дуже захоплююче заняття – більш захоплююче, ніж просто заробляти гроші»
(Мохаммад Юнус).

Соціальне підприємництво, що це? На сьогодні ця тема є досить актуальною, хоча є недослідженою, навіть існує проект Закону «Про соціальні підприємства», який був внесений колишнім народним депутатом України О. Б. Фельдманом ще 11.03.2013 р. № 2508, але так не є прийнятим, і мало хто звертає на це увагу[9]. Хоча за останні роки в Україні стався бум соціального підприємництва, обумовлений економічною та соціальною ситуацією в країні. І все ж для нас, такі підприємства поки що лишаються новинкою.

Шукаючи визначення «соціальне підприємництво», знаходимо, що це підприємницька діяльність спрямована на інновативну, суттєву та позитивну зміну у суспільстві [6].

Якщо говорити про історичні етапи розвитку саме соціального підприємництва, то варто сказати, що вперше термін «соціальний бізнес» було вживано нобелівським лауреатом, індійським підприємцем - Мохаммедом Юнусом, який виділив сім принципів соціального бізнесу, а саме: боротьба з бідністю, повернення інвестицій без дивідендів, екологічна свідомість та покращення робочих умов.

Найяскравішим прикладом соціального бізнесу можна назвати Grameen Bank, заснований самим Юнусом. Цей банк видавав мікрокредити бідним жителям індійських сіл, а також для інноваційних підприємців в Азії, Африці та Латинській Америці. Інший приклад – американське місто Індіанapolis та його мер і Гарвардський професор Стефан Голдсміт, який дозволив приватним фірмам конкурувати з державним сектором і замінити багато міських сервісів, що функціонують за кошти громадян.

Соціальним бізнесом можна також вважати серію кросівок «Adidas» для людей з проблемами опорно-рухового апарату, партію дешевих вітамінізованих йогуртів «Danone» для Азії, дешеві протимоскітні сітки BASF.

Згідно з новою інтерпретацією, на авторитетній Лондонській конференції Social Media Week, був запущений спеціальний гештег #SMWSoBiz для обговорення тренду соціального бізнесу, що соціальний бізнес – це діяльність компанії відповідно до думок її аудиторії. У відгуках з конференції навіть зазначалося, що соціальний бізнес приходить на зміну соціальним медіа. Тобто коментарі на сторінці бренду в Фейсбуці стають не просто вправою з красномовності, а починають впливати на рішення компаній: від формування цін до роботи з персоналом.

Отже, соціальний бізнес вирішує проблеми своєї аудиторії, тоді як соціальне підприємництво творить проекти для інших соціальних груп.

Вивчаючи питання соціального підприємництва варто звернути увагу на думку Грегорі Дізу, який виділив п'ять його факторів:

- 1) прийняття на себе місії створення і підтримки соціальних цінностей (блага);
- 2) виявлення і використання нових можливостей для реалізації обраної місії;
- 3) здійснення безперервного процесу інновацій, адаптації і навчання;
- 4) рішучість дій, яка не обмежена ресурсами;
- 5) висока відповідальність підприємця за результати своєї діяльності - як перед безпосередніми клієнтами, так і перед суспільством.

Як же держава реагує на такі інновації, адже її головний обов'язок, це дбати про своїх громадян, особливо про тих, хто не має можливості сам подбати про себе. Для

розвинутих країн, турбота про своїх громадян є пріоритетним напрямком, Україна також повинна поділяти Європейські цінності. Проте, сьогодні наша країна не в змозі забезпечити гідне життя та робочі місця для всіх.

Людей з обмеженими можливостями, біженців (внутрішньо-переміщених осіб), молодь, людей похилого віку, національні меншини, ВІЛ-позитивних людей, багатодітних мам, колишніх алко та нарко залежних, тих, хто повернувся з тюрми, безхатченків роботодавці, як правило не беруть на роботу, хоча вони могли б приносити користь суспільству, отримувати платню, платити податки. Часто, такі люди мають прекрасні вміння і навички (таланти), однак їх «особливості» відлякують традиційних підприємців брати їх на роботу через силу-силенну міфів і стереотипів. Також за останні три роки, анексія Криму та війна на Донбасі стрімко збільшили кількість людей, які належать до соціально вразливих категорій населення, — ветеранів, переселенців, діти-сиріт, людей з інвалідністю. Тому стався сплеск у сфері соціального підприємництва, яке може допомогти вирішити частину цих проблем працевлаштуванням чи матеріальною допомогою.

Багато зусиль, щоб допомогти таким людям докладають громадські організації, але в них не вистачає коштів, щоб допомогти таким людям, адже вони самі залежать від зовнішньої допомоги.

Допомогти таким верствам населення може саме соціальне підприємство, адже це бізнес, метою якого є вирішення, в першу чергу, соціальних проблем. Прибутки соціального підприємства спрямовуються головним чином на розвиток бізнесу, громадські справи чи на вирішення гострих суспільних проблем. Таке підприємство діє за всіма законами бізнесу і приносить прибуток, тому не вважається благодійною організацією. Воно поширюється на такі галузі, як освіта, охорона навколишнього середовища, боротьба з бідністю, захист прав людини тощо.

Соціальні підприємства - це також соціально орієнтовані суб'єкти підприємництва, діяльність яких спрямована на досягнення добробуту територіальних громад (соціальні, екологічні та етичні цілі) шляхом використання системного взаємозв'язку розвитку соціального підприємництва і розвитку місцевої економіки.

Постає питання, хто ж такі соціальні підприємці? Відповідь проста - це новатори, які використовують інноваційні ідеї та різні ресурси для вирішення соціальних проблем. Їхня діяльність у підсумку приводить до стійких позитивних соціальних змін.

«Створення соціального підприємства – це певна реакція громади на соціальну проблему, яка стає актуальною і пріоритетною на даний момент за відсутності коштів у бюджеті», – вважає найавторитетніший експерт із соціального підприємництва в Україні - менеджер програми соціального інвестування Western NIS Enterprise Fund Василь Назарук.

Враховуючи думки експертів, можна сказати, що соціальне підприємство відповідає таким критеріям:

- сприяє вирішенню соціальних проблем суспільства або його окремих категорій;
- побудоване як рентабельний бізнес (має прибуток);
- не менше 10% прибутку витрачається на благодійні або соціальні цілі [7].

Соціальне підприємство динамічно розвивається в європейських країнах, вирішуючи проблеми безробіття, соціального захисту, громадського залучення тощо. Головна місія соціального підприємства – приносити користь суспільству та користь для себе. Такий різновид бізнесу підтримується державою і не має проблем зі збутом товарів і послуг.

Наприклад, у Німеччині нараховується близько 100 тисяч соціальних підприємств, на яких зайняті понад 2,5 мільйона працівників. Для порівняння: це утричі більше, ніж працівників у галузі виробництва авто, де працює 750 тисяч робітників.

Вже понад 20 років у Німеччині діє організація Social impact, яка підтримує і консультує соціальні підприємства, позиціонуючи себе як «агентство соціальних

інновацій». Кілька тисяч стартапів із соціальною місією вже розпочали свою роботу завдяки допомозі експертів з Social Impact. В соціальному бізнесі завжди залишається актуальним питання фінансування, і Німеччина не є виключенням. Соціальних підприємців кредитують федеральні банки, у них інвестують венчурні фонди. Поруч із цим набувають популярності краудфандинг і групові інвестиції [3].

У Великобританії, як вважається, соціальне підприємство з'явилося ще 1844 року, але і зараз стрімко розвивається. Наразі у країні працюють близько 70 тисяч соціальних підприємств. Їх внесок в економіку становить 24 мільярди фунтів стерлінгів на рік, а це близько 9% ВВП країни. Соціальні підприємства залучені в кожен сектор економіки: будівництво, транспорт, переробку відходів, торгівлю, громадське харчування, «зелену енергетику» та навіть театр [1].

Наприклад, у Данії діє «Програма соціального зростання», що через індивідуальний коучинг бізнес-експертів забезпечує підтримку соціальних підприємств, які працюють із найбільш уразливими категоріями безробітних. Крім цього, пропонуються інтенсивні тренінгові програми з розвитку бізнесу, вибудовуються партнерства між соціальними підприємствами, муніципалітетами та соціальними інвесторами.

Найпрогресивнішими в цьому бізнесі є США, оскільки соціальне підприємництво там регулюється законодавством. У Європі також активно приймаються закони, що або закріплюють певну організаційну форму за соціальними підприємствами.

В європейських країнах таких як Бельгія, Хорватія, Данія, Франція, Італія, Люксембург, Польща, Португалія, Словенія, Іспанія, Швеція, Швейцарія, Велика Британія здійснюється, підтримка місцевими органами влади щодо надання в оренду приміщення за пільговими цінами чи надають консультацію з юридичних чи фінансових питань. Таку практику господарювання доцільно застосувати і в Україні. Тому що багато споруд в Україні перебувають у власності громади. Багато будівель, які фактично не використовуються, бо в жахливому стані і на превеликий жаль, прислів'я «і сам не гам і другому не дам» актуальне для місцевих влад, тому часто такі споруди перетворюються на руїни. За кордоном існує багато прикладів, коли закинуті цехи непрацюючих підприємств трансформуються в офісні центри із працевлаштуванням представників вразливих груп населення і прибутками, що спрямовуються на вирішення місцевих проблем [3].

В той же час, у даній частині світу створюються центральні органи влади, на які покладаються завдання щодо стимулювання розвитку таких підприємств, зокрема у Великобританії створено Департамент соціальних інновацій при Міністерстві внутрішніх справ; відділ Міністерства торгівлі та промисловості; Департамент третього сектору при Кабінеті міністрів Великобританії, У США уряд здійснює фінансову підтримку соціальних підприємств через створення Департаменту соціальних інновацій, який щорічно надає близько 2 млн. дол. на підтримку найбільш перспективних інноваційних проектів, до числа яких потрапляють і соціальні підприємства [1].

Але на жаль, згідно з міжнародним дослідженням «Карта соціальних підприємств та їхніх екосистем у Європі», дуже мало країн запроваджують спеціальні податкові пільги для соціальних підприємств.

У нас в Україні законодавчо відображено діяльність соціальних підприємств, у Законі України «Про соціальні послуги» документ 2671-VIII, від 17.01.2019 року [6]. Але потрібна ще більша активізація розвитку соціальних підприємств в Україні, яка вимагає розробки спеціальної законодавчої бази для функціонування соціальних підприємств, відповідної програми розвитку з визначеними пріоритетами їх державної фінансової підтримки, створення інструментів залучення бізнесу та громадських організацій для розвитку соціального підприємництва, та створення сприятливих умов у сфері оподаткування малих підприємств, оскільки більшість соціальних підприємств функціонують у формі малого підприємства [9].

В Україні громадські організації поширюють досвід заснування соціальних підприємств, як ефективного механізму вирішення локальних соціальних та економічних проблем територіальних громад.

Зокрема в Одесі діє громадська організація «Дорога до дому», в рамках діяльності якої видається газета для бідних, а також працюють цехи з пошиття одягу.

Яскравим прикладом українського соціального підприємства є асоціація «Мир, краса, культура» у Херсоні, яка запровадила «Творче практичне заняття», щоб виготовляти і продавати ексклюзивний одяг для дітей і молоді, використовуючи натуральні тканини, оздоблені традиційним українським орнаментом у сучасному стилі. Прибуток використовуються для піднесення української культури, мистецтва за допомогою театру, шкіл, навчаючи молодь навичкам, які б забезпечили їх сталими робочими місцями у майбутньому.

В Києві є товариство «Аліса» для людей з обмеженими можливостями, яке створило можливості для навчання і роботи своїх клієнтів, заснувавши шість бізнес - підприємств: магазин канцтоварів «Аліса»; кафе «Посадена»; торгову фірму «Етіт»; архітектурну фірму «Інсторм»; рекламне агентство «Моностат»; спортивні приміщення для навчання дітей бойовим видам мистецтв.

У Житомирі при громадській організації «Місія Самаритян на Україні» працює цех з виготовлення виробів з металу (решітки, ворота і т.д.). У селі Плоске Кіровоградської області знаходиться Центр реабілітації наркоманів «Повернення до життя». Тут же окремо проживають п'ятеро співробітників. Сімдесят відсотків мешканців центру – ВІЛ-позитивні. Мешканці центру виготовляють бетонні шашки, які використовуються в основному для мощення тротуарів. Частина доходів йде на їх утримання в центрі, а решта грошей заощаджується, з метою розширення виробництва. Львівська організація «Оселя» дає безхатченкам дах над головою і одночасно залучає їх до роботи по реставрації меблів, які потім виставляються на аукціон (якщо меблі були передані організації як пожертвування) або продаються. Одержані кошти йдуть на фінансування притулку і заробітну плату співробітникам.

У Львові недержавна організація «Дерево життя», що працює з людьми, у яких порушений слух, спільно з комерційною фірмою зайнялася виробництвом аудіокниг високої якості. Вони мають підвищений попит у споживачів. В результаті вдалося створити новий сегмент ринку. За рахунок доходів з продажів «Дерево життя» вже профінансувало видання трьох нових книг. Крім того, що організація продає аудіокниги в книжкових магазинах Львова і на місцевих ринках, вона безоплатно передає аудіофайли і книги у всі бібліотеки для глухих людей в області. Адже розвиток соціального підприємництва – це «міст» між суспільними і комерційними інтересами, який необхідний для соціального благополуччя і ефективного вирішення соціальних цілей суспільства.

В Білій Церкві діє Білоцерківське виробниче підприємство «Весна» українського товариства глухих, яке спеціалізується на пошиттю робочого та іншого одягу для різних потреб.

Також в Україні діють багато програм підтримки соціальних підприємств, зокрема: підтримка внутрішньо переміщених осіб від Програми Розвитку ООН. Метою програми є створення робочих місць для внутрішньо переміщених осіб в Україні, а також для місцевого населення Донецької та Луганської областей;

допомога вимушеним переселенцям і громадам, які зазнали наслідків конфлікту, від Міжнародної організації з міграції. Однією зі складових програми є проведення тренінгів і надання грантів вимушеним переселенцям на підтримку їхніх зусиль щодо свого матеріального забезпечення через організацію малих підприємств, самозайнятості та професійне навчання;

програма соціального інвестування «Вестерн Ен-Ай-Ес Ентерпрайз Фонд», яка створена для комплексної підтримки соціальних підприємств через надання доступних

кредитів, консультаційні і тренінгові послуги, а також налагодження соціального партнерства задля вирішення конкретних проблем у громадах;

з лютого 2018 р. у рамках міжнародної програми Social Impact Award Українська соціальна академія, запрошує на навчання молодих людей від 17 до 25 років, які хочуть познайомитися з соціальним підприємництвом, мають ідею соціального підприємства або ж хочуть масштабувати свій соціальний бізнес;

Demo Day Міжнародної школи соціального підприємництва SELab. 14 проектів — соціальних стартапів презентували свої бізнес-моделі, спрямовані на розв'язання різноманітних соціальних проблем: інтернет-магазин "ІнваФішки", інклюзивний дитячий центр "Круть-Верть", Харківська патронажна служба, Music4All, студія сліпого "АММА" масажу "Здравія", анімаційна студія "NEED: necessary education" та інші. Частина з них уже стартувала, більшість планує запуснутися впродовж півроку;

проект "Соціальне підприємництво як інноваційний інструмент вирішення питань суспільного розвитку", що реалізується Фондом Східна Європа та Childfund Deutschland e.V. за фінансової підтримки Міністерства економічної співпраці та розвитку Німеччини;

за підтримки Європейської комісії в Україні, стартував новий проект — Social Entrepreneurship: Achieving Social Change from the Bottom Up, що передбачає майже трирічну кропітку роботу з розвитку системи підготовки майбутніх соціальних підприємців, підтримку їхнього бізнесу, забезпечення сприятливої законодавчої бази та популяризацію концепції соціального підприємництва в суспільстві та інші програми підтримки.

А наймасштабніший в Україні проект із розвитку соціального бізнесу це - «Соціальне підприємництво: досягнення соціальних змін за ініціативою “знизу”», який з 1 березня 2018 р. по 31 жовтня 2020 років працює в таких напрямках: розвиває професійний потенціал соціальних підприємців, формує суспільну думку, будує екосистему для розвитку, адвокатує сприятливе законодавство [5].

Якщо подивитися на приклади успішних соціальних підприємств в Україні, то складно простежити якусь найбільш популярну сферу діяльності. Такий бізнес може набувати різних форм. Наприклад, це може бути пекарня, де не тільки працюють, але й живуть жінки, які постраждали від домашнього насильства, на кшталт «Горіхового Дому» у м. Львів. Або пекарня, що працевлаштовує людей з ментальною інвалідністю, як «Good bread for good people», де процес виробництва враховує їх можливості та потреби. Чи піцерія типу «Піцца Ветерано», де робітники — ветерани АТО. Або благодійний магазин, що реалізовує вживані речі та перенаправляє частину прибутку на роботу громадських організацій. Ідей може бути багато, враховуючи освіту, кваліфікацію, професійні навички цих людей, тому можна побачити розмаїття ідей, починаючи від виробництва продуктів харчування (печиво, сири, ягоди, піца, кава...) до надання бухгалтерських послуг.

Отже соціальне підприємство, це діяльність направлена на добро, та всім відомий постулат, що доброта врятує світ ще ніхто не відміняв, а від діяльності соціальних підприємств існують тільки позитивні ефекти, а саме:

допомога у подоланні соціальної ізоляції — зокрема, працевлаштування людей з обмеженими фізичними та психічними можливостями, безробітних, представників груп ризику;

знаходження нових шляхів для реформування державних соціальних послуг;

залучення громадян до участі у соціальних ініціативах на волонтерських засадах, об'єднання громад навколо соціальних проблем;

поява нових видів соціальних послуг, які залишаються поза увагою звичайного бізнесу у зв'язку з малопробитковістю, непопулярністю, відсутністю належної професійної підготовки;

більш ефективне використання наявних ресурсів регіону у вирішенні соціальних проблем;

зниження навантаження на місцеві бюджети у вирішенні соціальних проблем (актуально в умовах хронічного дефіциту бюджетних коштів) [4].

Список використаних джерел

- 1 Mark Richardson. Соціальне підприємство: Уроки вивчені у Великобританії.//Доповідь на II Всеукраїнському форумі соціальних підприємців. – Київ, 16.11.2016
- 2 Горішна Н.М. Феномен соціального підприємництва: сутність і критерії науковий вісник ужгородського університету. серія: «педагогіка. соціальна робота». – 2016. – випуск 2 (39). - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: file:///users/macbook/desktop/nvuuped_2016_2_16.pdf
- 3 Гулевська-Черниш А. Соціальне підприємництво: європейський зліт vs український реалізм. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://dt.ua/SOCIUM/socialne-pidpriyem... 2250_.html
- 4 Долаємо бідність, використовуючи інструменти соціального бізнесу. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://walnut.house/>
- 5 Європейський проект розвитку соціального підприємництва стартує в Україні - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://socialbusiness.in.ua/index.php/n... -v-ukraini>
- 6 Закон України «Про соціальні послуги» документ 2671-VIII, від 17.01.2019 року.
- 7 Назарук В. «5 великих можливостей для розвитку соціального підприємництва в Україні». - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://socialbusiness.in.ua/index.php/n... -v-ukraini>
- 8 Про соціальні підприємства. Проект Закону України від 11.03.2013 № 2508
Дата розгляду: 11.03.2013 року.
- 9 Смаглій К. Чи потрібен Україні закон про соціальне підприємництво? / К.Смаглій - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – <http://socialbusiness.in.ua/index.php/novyny/v-ukraini/135-chy-potriben-ukraini-zakon-pro-sotsialne-pidpriemnytstvo>.
- 10 Соціальне підприємництво: від ідеї до суспільних змін. Посібник / Свинчук А.А., Корнецький А.О., Гончарова М.А., Назарук В.Я., Гусак Н.Є., Туманова А.А. – К: ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2017 – 188 с.
- 11 Українська Вікіпедія. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Соціальне підприємництво](https://uk.wikipedia.org/wiki/Соціальне_підприємництво).
- 12 Що слід знати про соціальне підприємництво. Посібник / В. Смаль, В. Кокоть - Федерація канадських муніципалітетів / Проект міжнародної технічної допомоги «Партнерство для розвитку міст», 2017.